

Srečo Dragoš

FORMA SOCIALNIH GIBANJ?

Ali sploh obstaja kaj takega? Je vprašaj v naslovu članka upravičen? Če ni, potem je treba zgolj povzeti ali pa analizirati značilnosti *forme* socialnih gibanj, po katerih se ta vrsta družbenega delovanja razlikujejo od drugih oblik, npr. od delovanja skupin, skupnosti, političnih strank in drugih organizacij. V nasprotnem primeru (v primeru pritrdilnega odgovora, da je vprašaj v naslovu upravičen) pa je zelo verjetno, da odgovor na naslovno vprašanje ni mogoč, vsaj ne v pomenu apodiktične gotovosti. Torej je treba premisliti, za kakšno vprašanje sploh gre. Kajti ignoranca do vprašaja v naslovu je najpogostejša »slepa pega« družboslovnih analiz, povezanih s socialnimi gibanji.¹

UVOD

Že izkušnje iz vsakdanjega življenja nam sugerirajo, da vsaj pri tistih vrstah socialnega delovanja, katerih izid ni povsem skladen s predhodnimi pričakovanji, utegne biti nekaj narobe z načinom, obliko ali *formo* našega početja. Primeri: če se mi kot državljanu vedno znova na volitvah dogaja, da glasujem za politično stranko, ki potem sploh ne pride v parlament; če odkrijem, da se pri desetinah vrst jogurta, pralnega praška ali varčevalnega paketa vedno znova zmotim pri izboru, saj slej ko prej zvem, da sem spregledal »najboljšega«;

ko se mi ob prvem stiku z novimi ljudmi ponavlja izkušnja, da jih nisem pravilno ocenil »na prvi pogled«; ko mi po dolgoletnem, marljivem varčevanju gre kar naenkrat v enem dnevu banka z mojimi prihranki v stečaj; ko se mi že drugič zalomi ležerna jutranja vožnja v službo, ker mi v avto skoči srnjak ...

V vseh teh in v številnih drugih dogodkih, ki nas vržejo iz vsakodnevnih rutin, smo si vprašanje, kaj je šlo narobe, prisiljeni zastaviti na malce drugačen način, ki ni več povsem običajen. Je moje glasovanje na volitvah, ko vedno znova »vržem stran« svoj glas, posledica moje napačne presoje, ali pa je kaj narobe s samim volilnim sistemom? Je izbor »ne-najboljšega« jogurta, praška, varčevalnega paketa posledica moje površnosti, neracionalnosti ali pa je moja neracionalna izbira posledica racionalne uporabe reklam tistih, ki jih izdelujejo in oglašujejo? Je napačna presoja ljudi po »prvem vtisu« izraz mojih predsodkov ali kulture, v katero sem socializiran? Je največji problem izgube prihrankov ob propadu banke v lastni naivnosti, ker sem ji preveč zaupal, je problem v deviantnem bančnem sektorju (nacionalnem, evropskem) ali pa gre za običajno tržno pravilo denarnega gospodarstva? Bi se trku s srnjakom izognil, če bi vozil počasneje ali pa je problem v cestnem režimu (opozoril, znakov), ki bi moral biti drugačen? Skratka, kaj je bolj res, je problematična predvsem *vsebina* mojih individualnih odzivov na opisane dogodke ali pa ima večjo razlagalno težo *forma*, ki odločilno vpliva, podpira oz. določa omenjene dogodke kot tudi moje ravnanje v zvezi z njimi? Če je v omenjenih primerih bolj pravilna druga razlaga, da stvari niso šle narobe zaradi zgrešenosti moje

¹ Ker *socialnih* gibanj ne gre enačiti z *družbenimi* gibanji, pišem v nadaljevanju o *socialnih* gibanjih in jih ne slovenim v družbena. S tem ohranjam razliko med različnimi vrstami sistemov, kot jih je opredelil Niklas Luhmann (1995: 2 ss), saj so družbeni sistemi podvrsta socialnih sistemov; analogno velja razlikovati tudi gibanja.

individualne presoje, pač pa zaradi konteksta, v katerem sem bil prisiljen ravnati, potem je problem v formi volilne zakonodaje, v formi potrošništva, v formi naše splošne kulture, v formi bančnega oz. ekonomskega sistema, v formi cestnoprometnih pravil itd.

Na podlagi teh, na hitro navrženih primerov, se začasno zadovoljimo s tremi abstraktnimi predpostavkami, ki naj bodo uvod v razumevanje socialnih gibanj, in sicer:

- a. Veliko socialnih ravnanj – vsekakor pa večino pomembnejših – lahko razumemo z dveh vidikov: z vsebinskega in formalnega. Formalni vidik se osredotoča na obliko ali formo, v kateri se prakticira vsebina socialnega delovanja (vsebina mojega obroka je kruh, forma pa je štruca, hlebec, žemlja ali sendvič; izražanje čustev, strahu in upanja je vsebina akterjevega početja, njegova forma pa je lahko religijska, umetniška, subkulturna, tradicionalna; kaj in zakaj nekaj narišem na platno, je vsebina, ali bo to platno umetniški izdelek, pa je vprašanje forme; razmišljanja in izpeljave v tem besedilu so njegova vsebina, forma pa je klasifikacija članka za znanstvenega, strokovnega ali poljudnega itd.)
- b. Ker forma ni le posledica vsebine, saj je tudi vsebina odvisna od forme (do določene mere), je razumevanje vsebine nemogoče brez razumevanja forme.
- c. Poudarka *a* in *b* veljata tudi za socialna gibanja.

FORMALIZIRANJE

Poudarki, slog trditev in izpeljav, kot jih navajam v uvodu, so (bili) značilni tudi za sam nastanek sociologije kot temeljne družboslovne vede. Pristop od spodaj, ki naj bo osnova posploševanja o širših družbenih učinkih, je značilen tudi za začetna razmišljanja o družbi, o njenem strukturiranju, dinamiki in o specifičnem predmetu znanosti, po katerem naj bi se sociologija kot nova veda sploh razlikovala od drugih podobnih (konkurirajočih) disciplin, ki se prav tako ukvarjajo s preučevanjem družbenih pojavov. Ko se je sociologija v 19. stoletju vzpostavljala kot družboslovna veda, je bila njena pomembna skrb zlasti v tem, kako specificirati razliko do drugih, po predmetu

sorodnih, a že obstoječih disciplin, kot so psihologija, antropologija in zgodovina. To sicer ni nič novega niti preseženega. Enaka skrb za profiliranje, umestitev in legitimiziranje vsake nove discipline v obstoječi delitvi znanstvenega dela velja tudi za poznejše, mlajše znanosti, tudi – spomnimo se naših začetkov – za socialno delo in njegovo razliko v odnosu do, npr., socialne psihologije, pedagogike, sociologije. Pri začet(ni)kih sociologije pa je bila posebnost v tem, da se je sociološki interes za družbo kot svoj »predmet« preučevanja začel na indukcijski način, potem pa je hitro (presemetljivo in škodljivo) zdrsnil v dedukcijskega. In med hevrističnimi žrtvami tega preobrata so bila tudi socialna gibanja. Zato naj na kratko ponazorim ta izgubljeni začetek z mikroravni kar s formulo, katere avtor je Leopold von Wiese (1876 – 1969). Kajti težko bi bilo najti krajšo in boljšo ilustracijo indukcijske skrbi, ki je bila tako značilna za začetnike sociologije. Wiesejeva formula se glasi takole:

$$P = D \times S$$

Gre za izhodiščno »Formulo analize družbenih procesov«, kot se glasi naslov razdelka, v katerem je bila objavljena leta 1924. V formuli črka *P* označuje družbeni proces, *D* pomeni delovanje akterja, *S* pa je situacija oz. kontekst. Formula, izraženo z avtorjevimi besedami, »pomeni: vsak družben proces je proizvod neke osebne drže (vedenja) in določene situacije« (Wiese 1987: 318–319). Potem avtor razčlenjuje oba elementa iz enačbe, npr.: $D = J \times I$, kjer črka *J* označuje »bolj ali manj prirojene lastnosti«, *I* pa so »konkretne izkušnje« (*ibid.*). Skratka, prva od obeh ključnih elementov zgornje definicije družbenih procesov se nanaša na ravnanje posameznika, ki ga določajo njegove osebne značilnosti, od prirojenih do izkustvenih. Iz tega izhaja, da brez razumevanja subjektivnega elementa individualnih akterjev ne moremo razumeti družbe, oziroma, če zanemarimo faktor *D*, smo že v izhodišču reducirali družbene procese zgolj na kontekst (*S*), to pa z metodo posploševanja vodi v nedopustni redukcionizem. Prav to se je zgodilo z nadaljnjim razvojem sociološke

discipline. Zelo hitro in za dolgo so prevladali makroteoretski razlagalni modeli družbe, ki so v različnih variacijah iz osnovnega abstraktnega modela skušali deduktivno pojasnjevati vse posamične družbene procese, bodisi z bipolarno strukturo ekonomske baze/nadstavbe (v marksizmu) ali pa, denimo, s shemo AGIL² (v funkcionalizmu).

Ni problem v tem, da se formule, kakršne je predlagal Wiese, niso uveljavile. Problem je v zanemarjanju njihove subjektivne komponente, ki je postala vse bolj in dosledno ignorirana že na samem začetku sociološkega razvoja, čeprav je bil Leopold von Wiese eden od največjih sistematikov v družboslovju. Povsem enako se je zgodilo tudi Georgu Simmlu (1858–1919), enemu od velikih začetnikov oz. »očetov« sociologije (zelo je vplival na Wieseja). Tudi Simmluv poudarek je bil enak in enako spregledan. Po Simmlu družba ni od posameznikov ločena struktura, ki bi lebdela nad njimi kot neka posebna entiteta, pač pa gre za kompleksnost individualnih *in* družbenih razmerij. Ker te družbene kompleksnosti ne moremo reducirati na račun individualnih akterjev – kot tudi ne obrneno, da bi razumevanje razmerij med posamezniki izvzeli iz oblik družbenosti – je temu ustrezno opredelil tudi sociologijo kot topologijo družbenih interakcij. Skratka, upošteval je oba elementa Wiesejeve enačbe, *D* in *S*, saj ju je nedopustno reducirati enega iz drugega, hkrati pa njuno razločevanje tudi ne sme zaiti v ločevanje. Iz teh izhodišč je Simmel (1993: 23) izpeljal t. i. »čisto ali formalno sociologijo«. Formalno zato, ker naj bi bila njena naloga, za razliko od drugih družboslovnih disciplin, da se osredotoča na *forme* družbenih interakcij, saj vsebine že (večinoma) pokrivajo druge znanosti, ki pa se s formami ne ukvarjajo.

Če lahko rečemo, da je družba vzajemno delovanje individuov, potem bi bila naloga znanosti o družbi [...] ta, da opiše forme tega vzajemnega učinkovanja. (*Ibid.*: 23–24.)

² *Adaptation* (prilagajanje) > *Goal attainment* (doseganje ciljev) > *Integration* (povezovanje oz. »urejanje konfliktov«) > *Latent pattern maintenance* (latentno vzdrževanje vzorcev) (Parsons, Platt 1974: 13–15).

Kajti družba je »*le ime za okolico individuov*«, torej tisti *S* iz Wiesejeve enačbe, ki pa po drugi strani, kot rečeno, tudi ni reduktibilen na razmerja med posamezniki. Kar posamezniki počnejo, je vsebina njihovih interakcij, ki prehaja v forme, te pa so interakcijsko nastala »strdlina«, kot se izrazi Simmel. Čeprav je kavna usedlina »strdlina« snovi, ki je dala pijači vsebino kavnatega okusa, kavne usedline ne smemo mešati s kavo kot napitkom:

Vsi veliki sistemi in nadindividualne organizacije, na katere pomislimo ob pojmu družb, niso nič drugega kot strditve – v trajnih okvirih in samostojnih tvorbah – neposrednih, vse življenje iz ure v uro, sem in tja potekajočih vzajemnih učinkovanj med individui. Tako pridobijo ta učinkovanja lasten obstoj in učinkovitost, s katerima se lahko postavijo nasproti in po robu tudi tem vzajemno delujočim živostim. (*Ibid.*: 13.)

Naj nas ne premoti nekoliko esejistični stil pisanja, ki so ga Simmlu pogosto očitali. Prej omenjenemu Wieseju so, denimo, očitali prav nasprotno: preveliko vnemo za eksaktno izražanje, ki spominja na matematiko. A razlog sociološke ignorance do zgornjih poudarkov ni Simmluv stil pisanja niti Wiesejeve formule, pač pa njuno opozarjanje na mikropristop kot osnovni pogoj vseh nadaljnjih posploševanj – to je bilo v nadaljnjem razvoju sociologije kot mlade vede presenetljivo hitro pozabljeno.

IZGUBLJENO S PREVODOM

Kot rečeno, je zanemarjanje mikropristopa povzročilo ignoranco tistega prvega elementa v Wiesejevi enačbi (*D*), brez katerega ne moremo razumeti družbenih procesov; podobno kot pri Simmlu, saj je pri njem mikropristop izhodišče za razumevanje nastanka in učinkovanja form, saj se vsebina, iz katere so forme izšle, dogaja v individualnih in skupinskih interakcijah:

V družbenih skupinah, ki so z vidika njihovih namenov in celotnega pomena kar se da različne, najdemo enake formalne interakcijske načine. Nadrejenost in podrejenost, tekmovanje,

posnemanje, delitev dela, oblikovanje strank, zastopstvo, sočasnost združevanja navznoter in zapiranja navzven in neštete druge pojave lahko opazujemo tako v družbi, ki je organizirana v obliki države, kot v verski skupnosti, v zarotniški združbi in gospodarskem združenju, v umetnostni šoli in družini. Čeprav so interesi, iz katerih nastajajo te socializacije, še tako različni, so lahko forme, v katerih se uresničujejo, vendarle enake. Po drugi strani se lahko vsebinsko enak interes izraža v zelo različnih socializacijskih formacijah. (Simmel 2000: 260.)

Prav s takšno dialektiko med vsebino in formo je Simmel presegel tudi klasično idealistično ontologijo, ki jo v zvezi s formami srečamo že v platonizmu in ki so ji podlegli številni sociološki makrosistemi (predvsem klasični funkcionalizem in klasični marksizem). Kot rečeno, Simmllove forme ne stojijo nasproti vsebinam v pomenu, da bi lebdele nekje v višavah, visoko nad materijo in materialnim svetom, kakor je to razmerje med materialnim in idealnim (formalnim) strukturirano v Platonovi prispodobitvi o votlini (v sedmem poglavju njegove *Države*; Platon 1976: 236–265). Simmllove forme so bolj podobne načinu, na katerega jih je prvi tematiziral Aristotel. Tudi pri Aristotelu je bitnost ali substanca pojasnjena z dvema vidikoma, in sicer: vse, kar je, obstaja kot »snov ali materija [...], nekaj drugačnega pa je bitnost kot oblika in forma«. Ključno pri tem je razmerje med obema vidikoma bit(nost)i, ki ga Aristotel dobesedno opredeli takole: »In sicer je snov možnost, oblika pa dovršenost« (Aristoteles 1993: 11–112).

Pri tem ne gre snovi kot potencialne možnosti razumeti v pomenu nečesa povsem neobstoječega, dokler ta ostaja (še) brez izoblikovane forme. Obstajanje forme brez materije je platonizem, aristotelovsko razumevanje pa je, da takoj ko imamo eno, imamo že tudi drugo, pač na bolj ali manj dovršene načine. Takoj, ko imamo opraviti s snovjo, imamo opraviti že tudi s formo, čeprav v različnih stopnjah razvitosti. Kepa še neizoblikovanega plastelina ali neobklesanega marmorja že ima neko formo (kepe, brezoblične skale), a se z nadaljnjim oblikovanjem te snovi spreminja,

ker gre za prehajanje materije v bolj izdelano formo, npr. v takšno, kot smo si jo namenili pustiti oz. vtisniti na koncu obdelave plastelina, marmorja. Trditev iz prejšnjega navedka, da je v primerjavi s formo »snov možnost«, gre torej razumeti v pomenu, da je pri spreminjanju materije v prepoznavne predmete prav forma tisto organizirajoče načelo, ki materiji omogoča takšno ali drugačno prepoznavnost.

Zaradi tega poudarka, s katerim je, kot rečeno, že Aristotel presegel platonizem in ki je značilen tudi za Simmllovo razumevanje form, sem v tem besedilu raje obdržal izvorni izraz *forma*,³ kot pa da bi ga poslovenil v *obliko*. Kajti v slovenščini se izraz *oblika* nanaša predvsem – včasih pa celo zgolj – na *izgled* (SSKJ 1994: 705), torej samo na percepcijo zunanje, čutno dostopne konfiguracije površine, ki je brez vsakega drugega pomena ali funkcije, razen osnovne empirične, da zgolj odbija s površine snovi svetlobo pod različnimi koti, ki potem dosežejo mrežnico našega očesa. Izgled je prav to in nič več, aristotelovska forma pa je nekaj povsem nasprotnega. Ni zgolj videz, ampak organizacijsko načelo same (in vsakršne) snovi.

Izgled kot pomen, s katerim v slovenščini prevajamo formo v obliko, ima tudi drug odtenek, ki je še bolj oddaljen od aristotelovske forme, in sicer (*v*)*zglede* v pomenu posnemanja nekega dejanja ali osebe, ki nam je za vzor. Pri tej uporabi pojma gre – z vidika aristotelovske forme – za še večjo degradacijo, saj je s premikom oz. redukcijo izgleda na (*v*)*zglede* storjen še korak naprej od izpraznjenega empirizma k čistemu idealizmu; z *zgledom*, pojmovanim kot vzor ali ideal, se še bolj oddaljimo od aristotelovske forme. Tretji, še hujši odmik od Aristotela v smeri približevanja k platonizmu pa je *izgled*, razumljen kot *videz* v pomenu navideznosti nečesa neresničnega. Skratka, pri nas se Aristotel izgubi s prevodom. S slovenjenjem njegove forme v *obliko* se oddaljimo od temeljnega počela materije in degradiramo formo bodisi v *izgled*, *zglede* ali celo *videz*.

³ Izvorni pomen *morphé*: forma, externa figura, principium formale – oblika, lik, zunanost, postava, podoba, lepota (Aristoteles 1993: 287).

Enak pojmovni zdrs, ki sem ga ponazoril na primeru jezika, se je v sociološki percepciji zgodil tudi s Simmlom, in to ne zaradi povsem drugačnih razlogov. Prav zaradi zanemarjanja aristotelovske forme je ostalo podcenjeno Simmlovo razlikovanje med materijo (vsebino) odnosov in njihovo formo, s tem pa zaidemo v smer idealistično platonističnih konstruktov, ki se v sociologiji pojavijo, kot rečeno, na način vseobsežnih makroteoretskih sistemov družbenega ustroja.

Tudi v družbenih procesih velja, da forma ni nič navideznega, še manj lažnega, nasprotno. Simmlovske forme so »strdlina« odnosnih dogajanj v razmerjih med ljudmi zato, ker so forme izraz učinkovanj, ki so se dogajala že pred njihovim nastankom, so torej posledica vsebine teh odnosov. S formalnega vidika – torej z vidika družbenih form – so tiste družbene vsebine, ki so se uspele obdržati z reproduciranjem (socializacijo) na daljši rok, zgolj možnosti, kot bi rekel Aristotel, saj so vsebine preživele in se razvijale naprej skozi forme po zaslugi formalizacije, ki jim je olajševala preigravanje vsebin.⁴

Pri zavezovanju čevljev uporabljam formo »zavezovanja vezalk«, ki sem si jo že od zgodnjega otroštva prisvojil kot večščino, ki se mi je zaradi vsakodnevene uporabe spremenila v rutino, in sicer z namenom, da si olajšam razmeroma zapleten postopek kombiniranja obeh koncev vezalk. Brez te forme bi bil prisiljen vedno znova izumljati pravilno kombinacijo gibov s prsti. Funkcionalnost te forme (»zavezovanja vezalk«), nastala z izumom vzorca (zaporednih gibov) in s ponavljanjem utrjena v spretnost, v katero se socializira vsak otrok, mi olajšuje proces – v tem primeru do avtomatizma – ker lahko pri omenjenem opravilu izključim vsak racionalen napor celo do te mere, da ga lahko opravim z zaprtimi očmi. Zavezovanje vezalk sicer (še) ni

socialno ravnanje; to postane šele, ko z njim tako ali drugače vplivam na druge ljudi.⁵ Simmel se ni ukvarjal z nesocialnimi oz. predsocijalnimi ravnanji. S primerom vezalk zgolj izpostavljam aristotelški poudarek, da je dialektika med vsebino in formo pri človeških bitjih univerzalna in ne zgolj (še) socialna, izogniti se ji ne moremo niti v interakcijah z neživo naravo.

Seveda pa ima zanemarjanje forme v socialnih razmerjih predvsem socialne posledice. Spomnimo se samo aktualnega primera birokracije. Gre za pojav, ki je zgodovinsko nastal kot modernizacijska forma najracionalnejših razmerij družbene organizacije, oziroma, natančneje rečeno, birokracija je mehanizem za sistematično usklajevanje (delitve) dela velikega števila posameznikov z namenom, da z največjo možno uspešnostjo in učinkovitostjo uresniči zadane naloge. Birokracija je ne samo skupina oz. kategorija ljudi, ki počnejo nekaj birokratskega, pač pa je posebna forma v družbeni delitvi dela, ki združuje sedem značilnosti (npr. jasna pravila, specifične pristojnosti na določenih področjih, hierarhičnost nadzora in odgovornosti, predpisano znanje; gl. Ritzer 1992: 131). Ta forma je tako čvrsta, da na področjih, ki jih pokriva s svojimi storitvami, po Webrovem mnenju sploh nima alternative:

Današnje potrebe po množični administraciji so povsem nenadomestljive. Na področju administracije lahko izbiramo samo med birokracijo in diletantizmom. (Weber 1968: 223.)

Vsakodnevni in splošni družbeni problemi, ki jih imamo z birokratskimi postopki in funkcionarji, torej niso problemi z birokracijo kot s formo, pač pa s tistimi pooblaščenimi izvajalci te forme, ki je niso voljni ali sposobni upoštevati. Seveda so se kmalu po Webru upravičeno razvile tudi kritike same birokracije kot take, torej kot same forme v pomenu njenega dosega in lastnosti, ki niso zgolj funkcionalne, ampak tudi disfunkcionalne (gl. Merton 1957: 195–206). A bistvo je v tem, da so tako zagovori kot kritike birokracije smiselni šele ob razlikovanju med formo in vsebino (početja

⁴ Ta aristotelovski poudarek je pri Simmlu najbolj – skoraj dobesedno – očitno pri njegovi analizi družabnosti (*Geselligkeit*): izrecno poudari (značilno aristotelovski) obrat od snovne možnosti k formalni dovršenosti. Gre za mesto, na katerem Simmel z naslovom »*Autonomizacija vsebine*«, kot se glasi naslov poglavja omenjene študije, piše o obratu »od tega, da materija določa življenjske forme, k temu, da forme, dvignjene do končnih vrednosti, določajo materijo« (Simmel 1993: 43).

⁵ Socialno postane šele v interakciji z drugimi osebami, ko me okolje, npr. zaradi odvezanih vezalk, stigmatizira za »pozabljivca«, »ekscentrika«, »dementneža«.

nekega uradnika), sicer oba načina ocenjevanja lahko precej zgrešita namen.

Tako kot je npr. Max Weber zaslužen za opredelitev birokracije kot forme, je Simmel znan tudi po opredelitvi posebnih form, kot so »tujec«, »revež«, »posrednik« in »odpadnik« (gl. Rizman 1993: 84 ss). Poudarek je v tem, da gre ne samo za ljudi, ki se v konkretnem družbenem kontekstu znajdejo v manjšinskem položaju, ker so prišli (iz tujine) ali brez sredstev za življenje (v stanju revščine), ampak za nekaj več. Ko se znajdejo v takšnem položaju, se ne morejo izogniti formi, ki je zgodovinsko vnaprej izoblikovana in rezervirana prav za te primere, torej za interakcije okolja s posamezniki v omenjenih situacijah. Čeprav so revni posamezniki vseskozi obstajali v vseh družbah, pa o »revežu« kot formi lahko govorimo šele, ko družbeno okolje pri(po)zna revščino za poseben položaj oz. status, na katerega so poleg drugačne stopnje družbenega ugleda, kot jo imajo drugi položaji, vezana tudi drugačna pravila, tudi obveznosti in pravice. To sproži pomembne posledice. Odkar je izumljena forma »reveža«, postanejo reveži samo tisti, ki so za takšne prepoznani na podlagi forme »reveža«, ne pa tudi vsi drugi, ki jim primanjkuje osnovnih sredstev za življenje. Praviloma je prvi korak pri nastajanju te specifične forme narejen v smeri javnega prizna(va)nja oz. prepoznavanja problema. Prva, ki sta se sistematično lotila raziskovanja zgodovinske evidence takega formiranja (»reveža«), sta avtorja Spector in Kituse (1987). V svoji raziskavi sta identificirala štiri stopnje formiranja socialnih problemov – torej merila, ki je najpomembnejše za prepoznavanje oz. legaliziranje ljudi kot »revežev«:

1. Transformacija: obdobje, v katerem zasebni problemi postanejo javna zadeva.
2. Legitimizacija: formalizirajo se pravila, postopki in ustanove za regulacijo problema.
3. Konfliktnost: šele tu se začne (po mnenju avtorjev) prava stopnja konfliktnosti, in sicer zato, ker se pokaže, da pravila in rutine, vzpostavljeni na prejšnji stopnji (2), niso dovolj učinkoviti, da bi dosegli tisto, kar obljublajo.

4. Radikalizacija: s to stopnjo imamo opraviti (še)le⁶ takrat, ko akterji – po navadi so to aktivisti, zagovorniki in žrtve – menijo, da je stanje znotraj obstoječe systemske forme nevzdržno in so zato potisnjeni v dilemo, v kateri so prisiljeni izbirati med tem, ali radikalno spremeniti sistem ali pa delovati zunaj njega (podobno tudi v Leon-Guerrero 2005: 3–8; o povezavi med omenjeno prvo stopnjo socialnih problemov in globalizacijskimi procesi gl. najnovejšo monografijo o socialnem delu: Doel 2012: 25 ss).

Verjetno ni treba posebej poudarjati, da ima tudi ta forma »reveža« – kot skoraj vsaka druga – pozitivne in negativne funkcionalne učinke na posameznike in družbo. Med negativnimi posledicami sta npr. stigmatizacija in odrekanje pomoči vsem, ki se zaradi različnih razlogov ne prilegajo formi »reveža«. Najpogosteje se ne prilegajo zato, ker forme ne prevzamejo v celoti, ker so na njeni meji ali pa, še bolj banalno, ker sploh niso evidentirani kot taki

⁶ Tu je treba dodati, da ni res, da so vse dileme radikalne. Večina ni radikalnih in tudi ni potrebe, da bi bile, kot velja celo za takšne vrste dilem, ki so izjemnega življenjskega pomena, denimo za tiste, ki so povezane s preživetjem. V to vrsto sodi npr. dilema v zvezi z zdajšnjo ravnijsko socialne države v Sloveniji, ki je v tem: ali obstoječo osnovno socialno pomoč (260 evrov) povišati ali ne? Čeprav je obstoječi prag revščine na 600 evrih (po trenutno veljavnih, uradnih in vselej za par let zastarelih podatkih), se razmišljanje aktualne vlade o zvišanju socialne pomoči osredotoča na dilemo, ki sploh ni radikalna, saj se razmišlja v okviru naslednjih variant: ali socialno pomoč sploh zvišati ali ne, saj smo zadoženi in v času recesije. Če pa se odločimo za zvišanje: ali lahko povečamo socialno pomoč na 288 evrov, kolikor je bila predvidena pred uvedbo prvih varčevalnih ukrepov (v času Pahorjeve vlade, tj. pod ministrom Svetlika), ali pa sledimo sugestiji *Instituta RS za socialno varstvo*, da bi bilo treba omenjen znesek zvišati vsaj na 385 evrov, kolikor znaša izračun minimalnih življenjskih stroškov (za leto 2009!), torej vsaj za 33 odstotkov? Nobena od teh odločitev ni radikalna – čeprav bi pomenilo zvišanje po katerikoli varianti občutno izboljšanje življenjskega položaja upravičencev – saj ne bi podvomila o celotnem sistemu. Radikalna poteza bi bila šele takšno zvišanje socialnih pomoči, ki bi doseglo ali preseгло prag tveganja revščine, ki je (trenutno) na 600 evrih, saj bi v tem primeru morali povišati tudi minimalno zagotovljeno plačo, da bi bila višja od socialne pomoči, to pa bi odločilno vplivalo na plačilna razmerja v gospodarstvu in na preživetje najšibkejših podjetij. Skratka, ni vsaka dilema – tudi če je življenjsko pomembna – radikalna.

(četudi bi formalno, torej po pravilih same forme, morali biti, a forma nekako »ne seže« do njih). K pozitivnim funkcijam forme »reveža« pa sodi splošna družbena pozornost v zvezi s pravicami, v zadnjem stoletju celo zakonska in sistemska. Ta družbena pozornost prav zaradi forme ni več odvisna zgolj od individualnega prepoznavanja revnih posameznikov niti od individualne naklonjenosti oseb, ki so mu pripravljene pomagati ali pa mu pomoč odreči. Šele z nastankom omenjene forme je družba ustvarila možnost, da se določenih kategorij ne obravnava z istimi merili, ki veljajo za preostale. Posledica je večja prepoznavnost, z njo pa možnost statusne regulacije tako v pozitivnem kot tudi v negativnem pomenu (stigmatizacija, marginalizacija, diskriminacija). Skratka, ko družba posameznika ne presoja več z vidika njegovih interesov in ravnanj, pač pa s formalnega vidika, kot mu ga pripiše okolje na podlagi procedure vzdrževanja forme, takrat je posameznik formiran.

Digresija: za razliko od forme »reveža«, ki nastane s prepoznavanjem revščine za socialni problem, se zdi, da ostaja vprašanje zaposlenih revnih še vedno brez razvite forme. Zaposleni revni so tisti del revnih, ki so v tako ali drugače definiranem delovnem razmerju, vprašanje pa je, ali gre za statistično kategorijo, za realno obstoječo skupino ali za socialno formo. Po eni strani je definicija pojava tako ohlapna, da včasih onemogoča tudi najpreprostejše statistične primerjave in provocira zanikanje pojava (več o tem gl. Halleröd, Larsson 2008: 157 ss). Po drugi strani pa kljub temu lahko obseg kategorije zaposlenih revnih empirično precej zanesljivo merimo in pokažemo, da gre za rastoč družbeni problem. Na primer, v času pred zdajšnjo ekonomsko krizo, torej še v obdobju gospodarske rasti, se je med letoma 2000 in 2005 delež zaposlenih revnih povečal v Franciji kar za štiri odstotke, v Luksemburgu za dva odstotka, na Poljskem za tri, v Španiji za en odstotek in Združenem kraljestvu za tri, na enaki ravni je ostal na Irskem, tam med omenjenimi državami ta delež ostaja največji, nekoliko pa se je zmanjšal le v ZDA, in sicer za pet odstotkov, in na Nizozemskem – za tri odstotke (merjeno z bruto zaslužkom za polno

zaposlitev, izraženim v odstotkih od bruto povprečne plače; gl. Marx, Verbist 2008: 86). Gre torej za realen problem večjega števila ljudi, ki jih zaradi razmer, v katerih živijo, označuje podoben način življenja. Kljub temu pa ni mogoče reči, da imamo v primeru zaposlenih revnih opraviti tudi s posebno formo, ki bi se razvila v zvezi z njihovim življenjskim položajem.

Kako pa je s formo socialnih gibanj?

STRUKTURIRANJE

Pred pojavom tako imenovanih novih družbenih gibanj je za klasično, najrazvitejšo ter intelektualno in organizacijsko najmočnejšo formo veljala forma delavskih gibanj, nastala v duhu gesla iz zadnjega stavka *Komunističnega manifesta*: »Proletarci vseh dežel, združite se!« (Marx, Engels 1980: 66). Forma je vsebovala ne samo pronicljivo teoretsko analizo družbenih razmer in izdelanih programskih ciljev gibanja, pač pa tudi napotke za preoblikovanje proletarskega nezadovoljstva v formo, ki bo omogočila uresničitev boljše družbe. A že od samega začetka (1848) je postajalo vse očitnejše, da je najšibkejši člen proletarskega gibanja prav tisto, po čemer naj bi se to gibanje najbolj razlikovalo od vseh drugih, torej njegova forma. Med prvimi, ki sta to opazila, sta bila prav avtorja *Manifesta*. To sta nedvoumno poudarila že v predgovoru k drugi izdaji, ki je sledila 24 let kasneje. Zapisala sta, da bi, če bi pisala *Manifest* znova, spremenila poudarke ob koncu II. razdelka besedila – »Ta pasus bi se danes v marsičem glasil drugače«, potem pa iz tega izpeljeta sklep, da je zato »danes program mestoma zastarel« (*ibid.*: 16–17). Ta samokritika se nanaša prav na tiste programske ukrepe, ki so formalno bistvo proletarskega gibanja in po katerih se proletarska forma razlikuje od drugih, meščanskih gibanj. Gre za poudarke, ki so v besedilu *Manifesta* eksplicitno razdelani v desetih točkah, od ekspropriacije zemljiške lastnine v prvi točki do zadnje, v kateri je govor o javnem šolstvu in celo o usmerjenem izobraževanju (»združitev vzgoje z materialno produkcijo«, *ibid.*: 51–52).

Tragična ironija je prav v tem, da so vsa poznejša proletarska gibanja, še zlasti tista, ki

jim je uspelo uresničiti najpomembnejše cilje iz *Manifesta*, spregledala to samokritiko. Zlasti v porevolucijskem obdobju so vsa proletarska gibanja dogmatsko – z brutalnostjo najširših razsežnosti – dosledno prakticirala omenjenih deset točk z namenom dokazati, da še vedno upoštevajo formo iz *Manifesta* tudi po prevzemu oblasti. Ob tem je treba dodati tudi opozorilo, ki je neverjetno vztrajno ignorirano tudi ob zadnjem prevodu *Manifesta* v slovenščino (2008) in v razpravah v tej zvezi pri nas. Sporni so ne le omenjenih deset točk iz II. dela, ki sta se jim odrekla že avtorja *Manifesta*, pač pa tudi večina III. razdelka; tam so žolčno kritizirane vse takšne forme delavskih gibanj, ki kakorkoli odstopajo od forme, predpisane z *Manifestom*; med njimi je izrecno, grobo zavrtna tudi vsaka forma gibanj, usmerjenih v vzpostavitev in krepitev socialne države (*ibid.*: 61), pa čeprav se je pokazala za najpomembnejšo družbeno inovacijo šele sto let pozneje. Problem s samo formo pa je tudi splošen, in sicer v zvezi s subjektom:

- danes ne obstaja proletariat (v Marxovem pomenu) kot večinski družbeni razred,
- danes ni (več) mogoče reči, da je proletariat najbolj produktiven del družbe,
- danes ni več res, da je proletariat najrevnejši del družbe,
- danes ni več res, da je proletariat najbolj izkoriščen del družbe,
- danes ne obstaja nič takega, kar bi lahko imenovali za internacionalno delavsko gibanje.

Problematičnost forme proletarskega gibanja, kakršna je bila določena v *Manifestu*, se dramatično zaostri že, če ni uresničen zgolj eden od pogojev v zgornjih alinejah (v sodobnih družbah manjkajo vsi!). Skratka, ključni problemi proletarskega gibanja niso v zvezi niti z diagnozo kapitalizma niti z nameni oz. cilji gibanj, pač pa z njegovo formo. Ena takšnih diagnoz prihaja celo s področja urbanizma, torej znanosti, katere predmet so urbane forme. Kot v svoji monografiji o načrtovanju za multikulturalna okolja ugotavlja Sandercock (1998: 92):

Marksisti so ignorirali oziroma skušali v svojih razrednih analizah reducirati druge forme zatiranja, dominacije in izkoriščanja, kot so tiste, ki temeljijo na spolu, rasi, etničnosti in spolnih izbirah.

Sandercock, specialist za urbanizem, je to ugotovil s preučevanjem takšnih skupnih javnih prostorov, ki bi bili funkcionalni z vidika različnosti, kot jo srečujemo v sodobnih urbanih metropolah (Fincher, Iveson 2012: 233).

Podobno nekateri avtorji dokazujejo, da so – za razliko od proletarskega gibanja – vitalnejša anarhistična gibanja, saj se zdi, da danes doživljajo novo renesanso. Njihova značilnost je večja idejna in tudi organizacijska fleksibilnost, torej večja prilagodljivost tako vsebine kot tudi forme teh gibanj (Vodovnik 2011).

Vendar je treba biti pri takih posplošitvah previden. Sta manjša hierarhičnost in večja organizacijska fluidnost novi, trajnejši in bistveni značilnosti forme t. i. novih socialnih gibanj ali pa v resnici ne gre za nove forme, pač pa samo za pogostejše variante, ki so se sicer dogajale že prej, torej tudi med »starimi« socialnimi gibanji, zlasti pri tistem njihovem delu, ki se mu ni uspelo niti internacionalizirati niti hegemonizirati na nacionalni ravni? Drugače rečeno, so »nova« družbena gibanja nova zgolj po vsebinskih poudarkih in kontekstu, v katerem so nastala, ne pa po formi? O »novih« gibanjih se je v družboslovni literaturi začelo pisati v zvezi z gibanji od šestdesetih let 20. stoletja, kot so študentsko gibanje, feministično gibanje, protiatomsko, ekološko, mirovno gibanje pa gibanja za večjo regionalno avtonomijo, tudi različna desno usmerjena gibanja. V zadnjih nekaj letih je v Evropi od vseh družbenih gibanj najmočnejše grško ultranacionalistično in neonacistično gibanje Zlata zora. Najmočnejše je tudi v političnem pogledu, saj je prišlo v parlament in ga podpira dobra desetina vsega grškega prebivalstva (Smith 2013).

Vendar, kaj je pri tem novega z vidika forme? Eyerman meni, da je odgovor na to vprašanje nejasen, in edino, kar je pri tem jasno, je odsotnost konsenza o omenjenem vprašanju. Prav zato pa so dileme o formi – torej, kdaj iz takšnih ali drugačnih skupinskih protestniških dejanj nastane »gibanje« – vse pogostejše (Eyerman 2006: 580).

Sicer se večina avtorjev problemu forme izogne tako, da se osredotočajo zgolj na vsebino, pri tem pa se implicitno predpostavljajo,

da je vprašanje forme rešeno že s preprosto ugotovitvijo, da gre pač za kolektivno delovanje. Na primer, če socialna gibanja definiramo »kot izraz kolektivne akcije, ki vključuje specifičen tip socialno-konfliktnih razmerij« (Renon 1998: 597), potem se lahko vprašanju forme izognemo tako, da pač preučujemo socialne konflikte z različnih vidikov, denimo z marksističnega oz. neomarksističnega, interakcionističnega, strukturalno-funkcionalističnega, s socialno-akcijskega ali pa z vidika mobilizacije virov (*ibid.*: 597–600). Vsi ti načini so sicer hevristično plodni, a ostajajo nejasni prav pri vprašanju forme. Poglejmo nekaj značilnih primerov omenjene nejasnosti v definicijah socialnih gibanj (SG):

- a) SG so takšne oblike vedenja, ki so »povezane z obdobji societalne tranzicije« in so zato pomembne z vidika družbene integracije. (Eyerman 2006: 578.)
- b) Pri SG gre za »razmeroma spontane forme kolektivne politične dejavnosti, ki prekinjajo vsakodnevne rutine in izzivajo vladajoče politične norme.« (*Ibid.*)
- c) Pri SG gre za »oblike kolektivnega vedenja«, ki jih lahko razumemo oz. razlikujemo na podlagi dimenzije racionalnosti, in sicer vse »od iracionalnega vedenja množice pa do bolj racionalnih socialnih gibanj«. (*Ibid.*)
- č) SG »ponujajo nove poti in načine interpretiranja sveta, definirajo družbene situacije in skušajo o tem prepričati tudi druge«. (*Op. cit.*: 579.)
- d) »Družbeno gibanje je organizirano kolektivno delovanje, v katerem se [...] razredni akter bojuje za družbeno odločanje o historiciteti.«⁷ (Touraine 1983: 79.)
- e) SG so »spontane večje skupine, nastale zaradi podpore sistemu namenov ali prepričanj, ki so skupna njihovim članom«. (Povzeto po Rot 1983: 35.)

Kaj je torej specifičnost forme socialnih gibanj, po kateri bi jih lahko razlikovali od drugih načinov družbenega delovanja? Vse navedene definicije so nejasne (od *a* do *e*), nekatere so tudi nerazločne (*b*, *c*) in verjetno tudi napačne (*d*, *e*).

Nejasne so zaradi zamegljevanja med socialnimi gibanji in drugimi formami, npr.: v zvezi s societalno tranzicijo se lahko zgodi povečanje števila samomorov (dejstvo v današnji Grčiji, Španiji), ki pa so individualna vedenja in ne sodijo v socialna gibanja (kot nejasno sugerira definicija *a*), za socialna gibanja tudi ne moremo imeti niti demonstracij (v zvezi z def. *b*), niti množice (def. *c*), niti karizmatičnih posameznikov ali medijskih zvezd (def. *č*), niti političnih strank, čeprav bi bile progresivne (def. *e*).

Nerazločnost se nanaša na podrobnosti znotraj kategorije.⁸ Po tem kriteriju je sporno, ali lahko skupino navijačev, ki na nogometni tribuni razmeroma spontano vzklika politična gesla, že imamo za socialno gibanje (def. *b*). Merilo, ki ne omogoča razlikovanja med gibanji in drugimi tvorbami, čeprav ga predpostavlja, je racionalnost (v def. *c*), na primer, kje se zgodi prehod iz iracionalnosti v racionalnost pri nekem kolektivnem vedenju, da bi lahko neko množico označili za gibanje? Če možica beži pred nasiljem policije, je to gotovo racionalno, ni pa to razlog, da bi jo označili za socialno gibanje, velja pa tudi nasprotno, ni si težko predstavljati zelo močnega socialnega gibanja, ki pa ga v njegovem kolektivnem delovanju navdihuje čista iracionalnost (versko, nacionalistično, homofobno gibanje), ali bomo v tem primeru zaradi brez dvoma iracionalnih idej, prepričanj in ciljev takšno gibanje »degradirali« zgolj na množico? Napačno ali vsaj vprašljivo je tudi Tourainovo merilo »razrednega akterja« (def. *d*), to velja celo, če povsem odmislimo vse teoretske in empirične težave pri določanju razrednih pozicij v sodobnih družbah, denimo, s kakšnim razrednim akterjem imamo opraviti pri levičarskem feminističnem gibanju, s kakšnim pri zmernem feminističnem gibanju in s kakšnim pri desničarskem feminističnem gibanju (okrog

⁷ Touraine izraz *historiciteta* definira kot »velike kulturne usmeritve«, ki jih sestavljajo: »način spoznavanja, tip investiranja, kulturni modeli« (Touraine 1983: 75).

⁸ Nejasnost je zamegljenost oblik, npr.: ko v mraku v daljavi opazim predmet, za katerega ne vem, ali je drevo, telegrafski drog ali steber, saj zaradi oddaljenosti prepoznavam le ozko in visoko obliko. Nerazločnost pa je v zvezi s podrobnostmi znotraj (prepo)znane celote, npr.: s približevanjem kmalu jasno vidim, da gre za drevo (in ne za telegrafnico ali steber), čeprav še ne morem razločiti, za kakšno drevo gre (topol ali cipresa).

Shema 1: Tipi socialnih gibanj (Leon-Guerrero 2005: 428).

Dimenzije	INSTRUMENTALNA	EKSPRESIVNA
REFORMISTIČNA	<p><i>Reformativni tip:</i></p> <p>Delne, znotrajsistemske spremembe s političnimi reformami . Npr.: delavsko gibanje, gibanje proti abortusu</p>	<p><i>Alternativni tip:</i></p> <p>Delne spremembe pri posameznikih z reformami individualnega vedenja. Npr.: evangeličansko gibanje, abstinenco gibanje</p>
REVOLUCIONARNA	<p><i>Transformativni tip:</i></p> <p>Celovite sistemske spremembe Npr.: boljševiki, islamski fundamentalisti</p>	<p><i>Redemptivni tip:</i></p> <p>Celovite spremembe pri posameznikih. Npr.: milenaristična verska gibanja, kulti</p>

RKC); podobno velja za ekološka gibanja, saj si ni težko predstavljati gibanja proti TEŠ 6 in pa enako močnega gibanja, ki bi zagovarjalo projekt TEŠ 6⁹ z namenom, da se izognemo izgradnji drugega bloka nuklearke – je možno vsakega od omenjenih nasprotno usmerjenih gibanj razvrstiti v svoj družbeni »razred«, in če je odgovor nikalen, ali kolektivno delovanje s tem izgubi lastnost socialnega gibanja?

Podobno velja tudi za zadnjo definicijo, saj se ji povsem prilegajo tudi takšne skupine, kot so navijači na športni prireditvi ali občinstvo na nekem koncertu, čeprav jih ne moremo enačiti z gibanjem – kljub njihovi spontanosti, številčnosti in izražanju podpore skupnim športnim ali glasbenim okusom, to spregleda definicija *e*. Problem navedenih definicij je, da po eni strani skušajo bolj ali manj natančno opredeliti skupne značilnosti vseh socialnih gibanj, da bi jih lahko razlikovali od vseh drugih načinov, oblik ali form socialnega delovanja. Ker pa se pri tem definicije izmikajo specifikaciji forme, po kateri neko socialno kolektivno delovanje pridobi attribute gibanja, ostajajo nejasne, nerazločne in včasih lahko tudi napačne, če uvajajo pri opredelitvi gibanj vsebinska merila za reglementacijo med pravimi in nepravimi

⁹ Gre za izgradnjo šestega bloka Termoelektrarne Šoštanj z zmogljivostjo 600 MW in ceno, ki je nepojasnjeno zrasla iz začetno načrtovanih 0,6 na 1,3 milijarde evrov. Mnenja o rentabilnosti in okoljskih učinkih so polarizirana že od vsega začetka, največji zagovorniki gradnje pa so v stranki SD, v kateri so tudi imenovali zdajšnjega direktorja TEŠ (stranka SD je v slovenskem političnem prostoru pozicionirana na levici) – kako torej v tem primeru uporabiti Tourainovo merilo razrednosti za identifikacijo »razrednega akterja«?

vsebinami. Kljub tem pomanjkljivostim ni mogoče reči, da so opredelitve socialnih gibanj nujno neuporabne, če ne precizirajo forme.

Možne so tudi povsem konsistentne vsebinske opredelitve socialnih gibanj, a so v tem primeru bolj podobne klasifikacijskim sistemom kot pa formalnim definicijam. Eno od takih navaja Anna Leon-Guerrero (2005), ki identificira socialna gibanja s pomočjo štirih možnih tipov (povzela jih je po Wilson 1973), in sicer: kot reformativna (spreminjevalna), transformativna (preoblikovalna), alternativna (zamenjevalna) ali pa redemptivna (odrešitvena). To tipologijo prikazujem v shemi 1.

Kot je razvidno iz sheme 1, je osnova prikazane štiristopenjske tipologije presoja dveh dimenzij (nanju opozarjata tudi avtorja Harper, Leicht 2002), ki se ju potem kombinira. Prva dimenzija je povezana z vprašanjem, kaj je cilj oziroma namen sprememb konkretnega socialnega gibanja – ali je to neka skupina oz. kategorija ljudi ali pa celotna družba. Druga dimenzija pa je povezana z jakostjo, dosegom oziroma stopnjo pritiska, ki ga gibanje izvaja na okolje – je ta omejen na izboljšave ali pa potenciran v pomenu radikalne spremembe.

Druga možnost opredelitve socialnih gibanj je še manj natančna od prejšnje, a zato nikakor ni neuporabna. Pri prejšnji opredelitvi smo videli, kako z osredotočenostjo na vsebino – ne pa na formo – zaidemo v takšne ali drugačne tipologije (odvisne od kombinacije izbranih kriterijev); lahko pa naredimo še en korak stran. Socialna gibanja lahko opredelimo tudi povsem instrumentalno – ne glede na vsebino ali formo – zgolj kot socialno funkcijo z zor-

Shema 2: Metode skupnostnega socialnega dela (prirejeno po Weil, Gamble 2005: 128).

ZNAČILNOSTI	SKUPNOSTNO ORGANIZIRANJE	SOCIALNO NAČRTOVANJE	SOCIALNOPOLITIČNE AKCIJE	KOALICIJE	SOCIALNA GIBANJA
ŽELENI UČINKI	<ul style="list-style-type: none"> - večja socialna pravičnost - zagovornišvo marginaliziranih idr. kategorij uporabnikov - krepitev socialnega kapitala - spreminjanje javnega mnenja - korekcije negativnih učinkov načrtovanja (lokalnih / državnih oblasti) 	<p>predlogi za izboljšave na mestni oz. regionalni ravni v zvezi z:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) lokalnimi predstavniki b) predstavniki ustanov, ki izvajajo socialne storitve (ali vplivajo na njihovo izvajanje) 	<p>aktivnosti za socialno pravičnost, osredotočene na politiko oz. politične akterje</p>	<p>krepitev interorganizacijske moči, potrebne za programske spremembe oz. prerazporeditev priorit</p>	<p>takšna krepitev socialne pravičnosti, ki zahteva novo paradigmo za določeno kategorijo, skupino ali problemsko vprašanje</p>
CILJNI SISTEM (vplivanja)	<ul style="list-style-type: none"> - širša javnost - oblast (lokalna/državna) - institucije 	<p>-možnosti, ki ji jih imajo na voljo:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) vodstva lokalnih skupnosti b) vodstva socialnih ustanov 	<ul style="list-style-type: none"> - volinci - predstavniki oblasti - uporabniki (idr. deležniki) socialnih storitev 	<p>predstavniški oblasti, socialnih idr. ustanov v skupnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> - vsa družba - politični sistem
CILJNA PUBLIKA	<ul style="list-style-type: none"> - somišljeniki (na lokalni, regionalni, državni, globalni ravni) 	<ul style="list-style-type: none"> -izvoljeni (+ neformalni, VIP) predstavniški skupnosti, -socialne (in druge, z njimi povezane) ustanove 	<ul style="list-style-type: none"> - prebivalci konkretnega (krajevnega, regionalnega, državnega) območja 	<p>ustanove, njihovi uporabniki in drugi deležniki v konkretnem problemu</p>	<p>politični voditelji, državljani in ustanove, pristojne za izboljšave na določenem področju</p>
OSREDNJI POUČINEK	<ul style="list-style-type: none"> - večja kakovost življenja (na določenem geografskem območju) - zagovornišvo za določeno kategorijo problemov ali ljudi 	<ul style="list-style-type: none"> - integracija temeljnih socialnih potreb/interesov v proces javnega načrtovanja - usklajevanje in krepitev mreže socialnih ustanov 	<ul style="list-style-type: none"> - krepitev politične moči - institucionalne spremembe 	<p>specifična vprašanja v zvezi z obravnavanim problemom (potreb, skrbi, interesov)</p>	<p>socialna pravičnost v konkretni skupnosti</p>
VLOGE socialnega dela	<ul style="list-style-type: none"> - organizator - motivator - zagovornik - predstavnik - komunikator (v smislu PR) 	<ul style="list-style-type: none"> - raziskovalec - avtor pisnih predlogov/načrtov/zahtev/evalvacij/sporočil - komunikacijski posrednik (ali predstavnik) - načrtovalec - poslovni vodja (menedžer) 	<ul style="list-style-type: none"> - zagovornik - organizator - raziskovalec - funkcionar 	<ul style="list-style-type: none"> - mediator - pogajalec - tiskovni predstavnik - organizator 	<p>zagovornik podpornik</p>

nega kota, ki nas zanima (torej z vidika drugih funkcij). Tak funkcionalistični pogled je uporaben zlasti v socialnem delu, natančneje, pri skupnostnem socialnem delu. To je prikazano v shemi 2.

V shemi 2 sta avtorja Weil in Gamble (2005) opredelila socialna gibanja *kot metodo* skupnostnega socialnega dela, da bi jo razlikovala od drugih metod (z nekoliko manjšim, a bolj ciljnim dosegom), kot so skupnostno organiziranje, socialno načrtovanje, socialnopolitične akcije in pa uporaba koalicij. Metode so različne, ker se vsaka razlikuje od drugih po želenih učinkih, po tarči vplivanja, po ciljni publiki, na katero se metoda nanaša, po poudarku oz. namenu delovanja in po vlogah, ki jih pri uporabi posamezne metode prakticira izvajalec, v tem primeru socialna delavka ali delavec. Opredelitev socialnih gibanj za posebno metodo je precej nenavadno za socialno delo, saj ni splošno sprejeto. Kot zanimivost – novejša znanstvena monografija z istega področja, z udarnim naslovom *Socialno delo v skrajnostih (Social work in extremis)* (2011), sploh nikjer ne omenja socialnih gibanj, čeprav urednik Lavalette ob koncu svojega uvoda dovolj jasno izpostavi, da je moč socialne profesije tudi v tem, da v krivičnih razmerah vzbudi odpor in s tem pripomore k iskanju alternativnih načinov razmišljanja (Lavalette, Ioakimidis 2011: 14).

A vrnimo se k prejšnji shemi (2). Zanimivost klasifikacije skupnostnih socialnodolovnih metod je – z vidika naše razprave o formah – v tem, da socialna gibanja ostajajo povsem nedefinirano tako po vsebini kot po formi. Kljub temu pa v obravnavani shemi izvemo več o specifični formi gibanj kot, denimo, iz Guerrerine vsebinske tipologije (predstavljene v shemi 1) in več kot iz prejšnjih definicij socialnih gibanj, za katere je nasploh značilna, kot smo videli, izrecna ignoranca do forme. Ko pogled na socialna gibanja povsem funkcionaliziramo (z redukcijo na metodo strokovne intervencije), se takoj pokaže, da socialna gibanja niso niti (zgolj) koalicije, niti niso (zgolj) skupine za izvajanje političnih akcij, niti ne (zgolj) skupnostno organiziranje, čeprav so lahko tudi kaj od naštetega ali pa vse to. Forme socialnih gibanj – če sploh obstaja

kaj takega – ni možno reducirati na omenjene metode kolektivnih dejavnosti iz sheme 2. Zakaj je to pomembno, dobro pojasnjuje primerjava zadnjega stolpca s prejšnjimi v tej shemi; razlike med stolpci zbledijo tisti hip, ko pozabimo, da so socialna gibanja specifična. Vprašanje, ki ga implicira shema 2, pa je, ali so razlike med socialnimi gibanji in drugimi kolektivnimi dejavnostmi posledica specifične forme socialnih gibanj ali, nasprotno, so forme skupnostnega organiziranja, politične akcije in forma koalicije razlog za drugačnost od socialnih gibanj, ker so slednja brez forme.

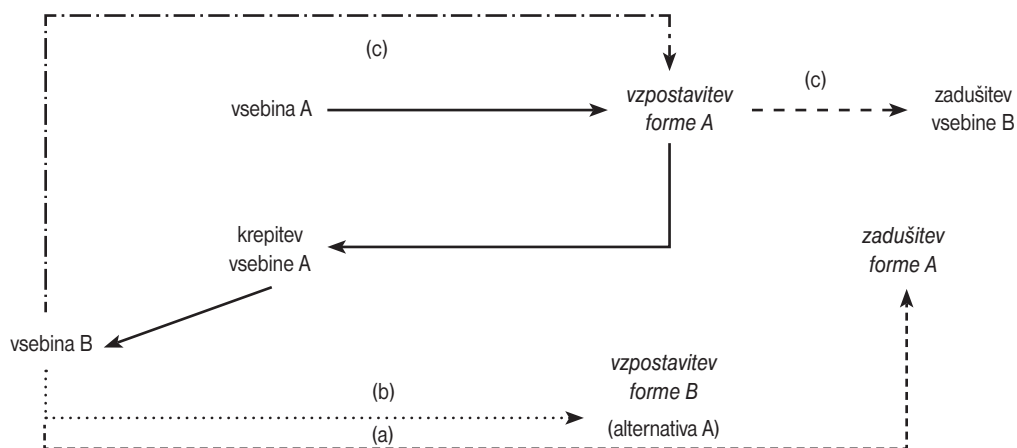
FLUIDNOST STRUKTUR

Kdaj v svojem delovanju neka skupina ljudi, socialna mreža, množica ali drugo kolektivno kontestacijsko prizadevanje preraste v gibanje oziroma kdaj gibanje preide v drugo formo (npr. v politično stranko ali drugačno organizacijo)?

Vsebina procesov v sodobnih družbah je vse bolj dinamična, zato so spremembe hitreje, vse bolj nepredvidljive in tvegane (kontingenčne), za družbene forme pa velja nasprotno. Bolj ko so vzpostavljene, profilirane, utrjene in močne, bolj so inertne. To vodi v navidezen paradoks med formo in vsebino (izrisan v shemi 3): nastanek določene forme je posledica »preigravanja« vsebine, kot bi rekel Simmel, saj forma nastane in se krepi kot »strdlina« tistih postopkov, obrazcev, načel, prepričan, pravil ali rutin, ki jih diktira vsebina, tako nastala forma pa učinkuje na vsebino in jo podpira v nadaljnjem razvoju. Ta povratna zanka sproža v okviru obstoječih form tudi vsebinske spremembe. V tem procesu se na novo transformirana vsebina začne konfrontirati s svojo formo takrat, ko se obstoječa forma ne prilega več novim vsebinam. Od tu se dialektika vsebine in forme nadaljuje na enega od treh načinov:

- a) ker forma utesnjuje vsebino, forma razpade (v shemi 3 je ta možnost prikazana s črtkano puščico),
- b) ker forma utesnjuje vsebino, se forma preoblikuje, da se z vsebino bolj sklada (puščica iz pik),

Shema 3: Dinamika med vsebino in formo.

c) ker forma utesnjuje vsebino, zaduši vsebino (črta-pika-črta).

Univerzalna funkcionalnost form je, da utrjujejo vsebine, prav to, iz česar so nastale, pa jih tudi erodira. V tem ni odločilne razlike med formo »zavezovanja vezalk« in med parlamentom kot formo političnega predstavništva. Ko si poškodujem dva prsta iste roke, mi avtomatizirana spretnost (forma) ravnanja z vezalkami prav nič ne pomaga, izumljati moram nove načine tega početja, tokrat z improvizacijo in z dodatnim časovnim in psihičnim naporom, saj sem brez forme. Kar mi vsakodnevno kot posamezniku pomeni vozec na čevljih, mi vsakodnevno kot državljanu pomenijo tudi vsebine, procesirane v parlamentu. Dokler forma deluje, gre vse bolj ali manj samodejno, ko odpove, izbruhne kriza.

Kapital in države imajo preveč moči in premalo legitimnosti, protestniki pa imajo premalo moči in veliko legitimnosti.

Tako opisuje dogajanje v Evropi Ulrich Beck (2013: 43). Erozijska legitimnost je zmanjšanje zaupanja v forme, ko postanejo preveč neuporabne. Navidezna paradoksalnost form je, da bolj ko so uspešne, bolj so čvrste in s tem krhke. Ko se politiki – evropski in zlasti slovenski – zmrdujejo nad socialnimi gibanji, češ, bolje šibak sistem kot močna ulica, takrat se delajo, kot da paradoks ni navidezen, kot da z antisistemskimi zahtevami ni mogoče graditi sistema. V resnici je mogoče in včasih je prav to tudi edina možnost (za najnovejši in najbolj

lucidni analitični predlog o funkcionalnosti protisistemskih gibanj gl. Radej 2012).

V družbenih procesih se dialektika med vsebino določene dejavnosti in njeno formo kaže v strukturi. Strukturiranje je prehajanje skupin med različnimi stopnjami notranje razčlenjenosti in kompleksnosti (strukture), te spremembe pa vplivajo na delovanje, na cilje oz. namene, vloge in statuse ter na pravila in vrednote, ki se dogajajo v interakcijah med pripadniki skupine navznoter in navzven, do njihovega okolja. Prav zaradi teh značilnosti so skupine realno obstoječe tvorbe, za razliko od kategorij. Najsplošnejše značilnosti strukturiranja povzemam v shemi 4 (več o tem gl. Rot 1983).

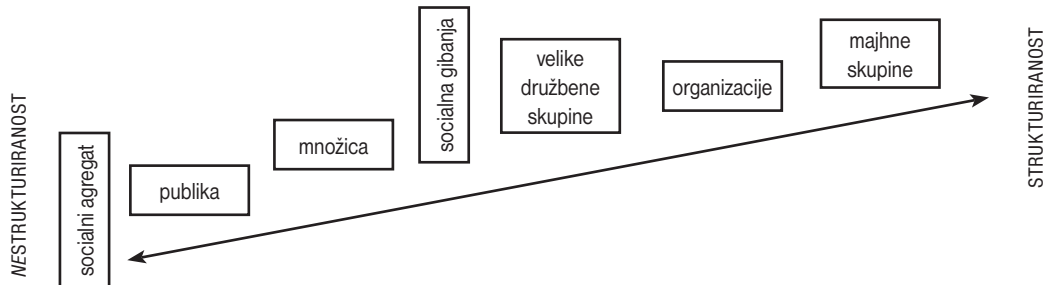
Trditev, da se skupine razlikujejo po stopnjah strukturiranosti, pomeni, da jim struktura določa njihovo formo, po kateri so prepoznavne. Zato je po tej dimenziji najpogostejša razvrstitev skupin med dvema ekstremoma: na enem koncu je odsotnost vsakršne strukture (npr. naključno zbrani neznanici na istem kraju), na nasprotnem pa visoka stopnja strukturiranosti, kot je prikazano v shemi 5 (prilagojeno iz *ibid.*: 25).

Prikazana tipizacija je najbolj negotova v sredini (?) in najbolj zanesljiva v bližini obeh ekstremov. Za naključne posameznike na avtobusni postaji (socialni agregat) je precej očitno, da med njimi ni nikakršne strukture, podobno kot je, nasprotno, strukturiranje zlahka opazno pri majhnih skupinah, v katerih gre za vzajemno zaznavo (*face-to-face*) med vsemi člani,

Shema 4: Splošne značilnosti strukturiranja.

SPLOŠNE ZNAČILNOSTI	NESTRUKTURIRANE SKUPINE	STRUKTURIRANE SKUPINE
velikost (po številu članov)	- velike - zelo velike	- majhne - velike - zelo velike ¹⁰
interesno ujemanje med člani skupine	Različni interesi prevladujejo nad skupnimi.	Skupni interesi prevladujejo nad različnimi.
interstimulacija ¹¹ med člani	Prevladuje le ena od značilnosti, ki so tipične za strukturirane skupine.	- izrazitejša - trajnejša - raznovrstnejša

Shema 5: Tipizacija skupinskih form po stopnji strukturiranosti.

za poznavanje drug drugega, za neposredne interakcije in vzajemno vplivanje. Na sredini tipologije pa so težave zato, ker forme z nižjo stopnjo strukturiranosti prehajajo v bolj strukturirane forme, to pa je treba razumeti v smislu prepletanja in ne v pomenu dileme ali/ali. In prav tu imamo umeščena socialna gibanja in velike družbene skupine, kot je razvidno iz sheme 5. Shematska (sredinska) lokacija sicer ni sporna, problematični pa sta ključni vprašanji:

- Kje je prehod iz nestrukturirane v strukturirano formo oziroma kdaj v prepletanju obeh značilnosti druge prevladajo nad prvo?
- Ali sploh obstaja kaj takega v primeru socialnih gibanj in velikih družbenih skupin, namreč, posebna forma, zaradi katere (ali na podlagi katere) bi se označeni kolektivi razlikovali od drugih skupinskih form?

Dilema s formo socialnih gibanj je podobna dilemi o velikih skupinah, kamor uvrščajo razre-

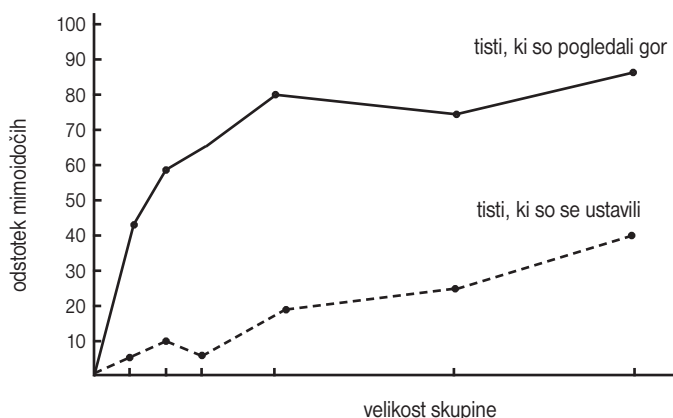
de in sloje. Vsaj od Webra je jasno, da razred (za razliko od sloja) ni skupina, pač pa kategorija. Pa tudi pri družbenih slojih, ki jih nekako povezuje podoben ali skupen način življenja, ostaja odprto vprašanje, ali zaradi te značilnosti sloji sploh razpolagajo s svojo specifično formo? Če živim v malomeščanski hiši z malomeščansko plačo in malomeščanskim slogom oblačenja in vedenja pri mizi, ali je to dokaz, da je sloj, ki mu pripadam, razvil svojo specifično formo? Je tudi za sloje značilno tisto, kar lahko zaslutimo že pri publikli in kar je (prvi) dokazoval za množico Le Bon v svoji znameniti *Psihologiji množic* iz leta 1895, v kateri piše:

Katerikoli posamezniki, ko se znajdejo v množici, kakorkoli so si podobni ali različni glede na njihov način življenja, poklicno pripadnost, osebni značaj ali inteligentnost, jih že samo dejstvo, da so vključeni (*transformirani*) v množico, opremi z neko vrsto kolektivne zavesti, zaradi katere občutijo, mislijo in ravnaajo na način, povsem drugačen od tistega, na katerega bi vsak od teh posameznikov občutil, mislil in deloval, če bi bil izoliran od drugih. (Cit. po Aveni 1977: 96.)

Če različni družbeni sloji razpolagajo s svojo formo, po kateri so prepoznavni, potem bi za njihove pripadnike vsaj v enaki meri

¹⁰ Številni avtorji prištevajo med skupine tudi narode in ljudstva. Največja skupina je kitajsko ljudstvo Han, ki predstavlja 92 % kitajskega prebivalstva, 98 % prebivalcev Tajvana, 74 % prebivalcev Singapurja in dobrih 24 % prebivalstva Malezije, to je približno petina celotnega svetovnega prebivalstva.

¹¹ Izpeljanka iz (lat.) *stimulus* = spodbuda, dražljaj; v tem pomenu se izraz interstimulacija nanaša na način in jakost medsebojnega vplivanja med posamezniki.

Shema 6: Eksperiment s socialno facilitacijo (Milgram *et al.* 1969: 80).

veljale navedene lastnosti, ki jih je Le Bon opazil že pri množici kot občutno manj strukturirani formi. Pojav, ki ga je Le Bon označil kot »nekakšno kolektivno zavest«, so pozneje poimenovali socialna facilitacija.¹² To je eden od pomembnejših indikatorjev strukturiranja.

Enake dileme veljajo tudi za socialna gibanja. Vprašanje je, ali niso za prepoznavanje in razumevanje socialnih gibanj veliko pomembnejši vsi drugi procesi, odločilni za strukturiranje, kot pa iskanje neke, samo zanje značilne forme, ki je ni mogoče, kot se zdi, niti definirati. Tu naj opozorim samo na tri socialne procese: že omenjeno facilitacijo, družbeno moč in strukturiranje vsebinskih zahtev oz. ciljev.

Prvi so na pomembnost socialne facilitacije opozorili z eksperimentom avtorji Stanley Milgram, Leonard Bickman in Lawrence Berkowitz (1969). Sodelavci eksperimenta so se na eni od najbolj prometnih ulic v New Yorku na dogovorjen znak ustavili na pločniku in se naenkrat zazrli navzgor proti vrhu nekega nebotičnika, nakar so skriti opazovalci sistematično zapisali odzive mimooidočih in ugotavljali, koliko se jih ustavi in koliko se jih zazre navzgor proti domnevemu dogodku. Eksperiment so ponavljali z različnim številom začetnih iniciatorjev posnemanja in odkrili zakonitost, ki je razvidna iz sheme 6. V njej so

avtorji prikazali pozitivno korelacijo med številom začetnih pobudnikov dogodka (abscisa) in vedenjem naključnih mimooidočih (ordinata).

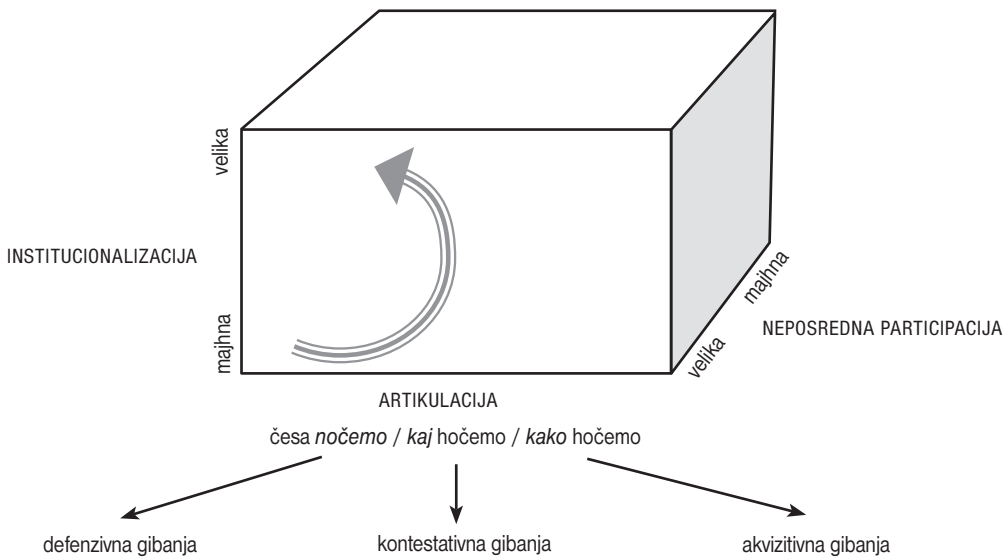
Ko je samo ena oseba usmerila pogled navzgor, jo je posnemalo 42 odstotkov mimooidočih in tudi pogledalo navzgor, pri petnajstih iniciatorjih pa se je zazrlo v isto smer 86 odstotkov mimooidočih, med katerimi se jih je 40 odstotkov tudi ustavilo. Nobena skupina, v kateri gre za neposredne interakcije med posamezniki, se ne more povsem izogniti zgornjim učinkom. Za socialna gibanja je omenjen eksperiment koristen zaradi treh poudarkov:

- Število ljudi, ki se pridružijo začetni skupini iniciatorjev, je odvisno ne samo od velikosti tistega deleža somišljenikov v določeni populaciji, ki ima enake cilje in namene kot začetna skupina, ampak tudi od socialne facilitacije.
- Neposredne interakcije spodbujajo posnemanje tako na ravni vedenja (pogledati navzgor) kot tudi v pomenu ravnanja (ustaviti se).
- Posnemanje je premosorazmerno s številom začetnih iniciatorjev, to pa velja v večji meri za vedenje kot za ravnanje.

Družbena moč je naslednji proces, ki odločilno kroji medsebojna razmerja v vseh skupinah, tudi znotraj gibanj in pri njihovih interakcijah z okoljem. Pri tem moramo razumeti moč ne samo kot posedovanje nečesa (dobrin, spretnosti, informacij), pač pa predvsem kot relacijski pojem, pri katerem je moč »izraz položaja, ki ga socialni akter zavzema v enem ali več socialnih omrežjih« (Emirbayer 2002:

¹² Iz (angl.) *facilitation* = olajševanje, posploševanje; pri socialni facilitaciji gre za vplivanje na vedenje posameznika že zgolj zaradi fizične navzočnosti drugih oseb.

Shema 7: Notranja dinamika razvoja socialnih gibanj.

131). Analiza moči je pogoj za razumevanje dogajanja v vseh skupinah, še zlasti pa v tistih, ki so specializirane za ravnanje z njo (socialna gibanja in organizacije).

Tretja vrsta procesa, brez katerega ne moremo razumeti socialnih gibanj, pa je artikulacija ključnih motivov, namenov in ciljev, torej strukturiranje tistih vsebinskih poudarkov, ki so odločilni za kohezivnost gibanja navznoter in za prepoznavnost navzven. Ta artikulacija gre v razvoju vsakega gibanja bolj ali manj skozi tri stopnje:

- *česa nočemo*: združevanje zaradi obrambe pred nečim, kar se vsiljuje od zunaj (npr. gibanje proti jedrskemu oboroževanju ali gradnjam jedrskih elektrarn, proti neoliberalnim varčevalnim ukrepom),
- *kaj hočemo*: združevanje zaradi uresničitve nečesa, kar še ni uresničeno, pa bi moralo biti (npr. gibanje za državljanske pravice, za trajnostni razvoj, za ločitev države od cerkve),
- *kako hočemo*: razvoj strategije za uresničitev zadanih ciljev (Greenpeace, Odbor za pravično in solidarno družbo).

Omenjene stopnje je treba razumeti kumulativno; če se gibanje razvije samo na prvi stopnji (a), gre za defenzivno gibanje, kontestativno postane z razvojem druge stopnje (b) in akvizitivno, ko so izdelani tudi odgovori na vprašanje

c. Ta delitev je idealno-tipska, da lahko v konkretnih primerih lažje razberemo prevladujočo kombinacijo dveh ali vseh treh ravni (a, b, c). Pri tem se vsebinska artikulacija kombinira z različno močjo interakcijskih vezi¹³, od katerih je odvisen obseg neposredne participacije, t. j. brez posredovanja tretjega (to je sicer značilno za organizacije). Tretja dimenzija pa je institucionaliziranje v pomenu manjšega ali večjega vzpostavljanja pravil pri omenjenih vsebinskih procesih. To je prikazano v shemi 7.

SKLEP

Ko socialna gibanja strukturirajo svoje vsebine iz defenzivnih v kontestativne in akvizitivne, se otežujejo pogoji neposredne participacije. S povečanjem števila članov in kompleksnostjo vsebin se krepi pluralizem vsebinskih izzivov, hkrati pa se v večjih skupinah tvorijo podskupine, saj se v njih lažje realizirajo pristni stiki. Posledica teh teženj je povečevanje distance med manjšino najbolj ak-

¹³ Definicija interpersonalnih vezi po Granovettru (2002: 61): »Moč vezi je (verjetno linearna) kombinacija količine časa, čustvene bližine, intimnosti (vzajemne zaupnosti) in recipročnosti uslug, ki so značilne za vez. Vsak od teh elementov je do neke mere neodvisen od drugih, čeprav je njihova celota očitno notranje soodvisna.«

tivnih in večino manj aktivnih članov. Tako je notranja dinamika socialnih gibanj odvisna od kombinacije različnih form notranjega ustroja, predvsem med formama majhne skupine in organizacije. Hitrejše ko so spremembe v okolju, na katero se gibanja odzivajo in ga ustvarjajo, močnejši so tudi izzivi za konsolidacijo notranje strukture gibanj. Zaradi kombinacije malih skupin z velikimi in s krepitvijo institucionalizacije, gibanja niso brez forme – ostajajo pa brez lastne, specifične forme. Zato jih ni mogoče imeti za posebno formo družbenih skupin, ki bi jo lahko postavili ob bok drugim formam (shema 5).

Socialna gibanja so fluidni katalizator kolektivnih družbenih form v kontekstu erozije legitimnosti.

VIRI

- ARISTOTELES (1993), *O duši*. Ljubljana: Slovenska matica.
- AVENI, A. F. (1977), The not-so-lonely crowd: friendship groups in collective behavior. *Sociometry*, 40, 1: 96–99.
- BECK, U. (2013), V evropsko pomlad. *Mladina*, 12. april 2013, 15: 42–43.
- DOEL, M. (2012), *Social Work*. London: Routledge.
- EMIRBAYER, M. (2002), Manifesto for a relational sociology. V: Scott, J. (ur.), *Social networks, critical concepts in sociology I*. London: Routledge (123–158).
- EYERMAN, R. (2006), Social movement. V: Turner, B. S. (ur.), *The Cambridge dictionary of sociology*. Cambridge: Cambridge University Press (578–580).
- FINCHER, R., IVESON, K. (2012), Justice and injustice in the city. *Geographical Research*, 50, 3: 231–241.
- GRANOVETTER, M. S. (2002), The strenght of weak ties. V: Scott, J. (ur.), *Social networks, critical concepts in sociology I*. London: Routledge (60–80).
- HALLERÖD, B., LARSSON, D. (2008), In-work poverty in a transitional labour market: Sweden, 1988–2003. V: Jürgen Andreß, H. J. (ur.), *The working poor in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar (155–178).
- HARPER, C., LEICHT, K. (2002), *Exploring social change: America and the world*. New Jersey: Prentice Hall.
- LAVALETTE, M., IOAKIMIDIS, V., ur. (2011), *Social work in extremis: lessons for social work internationally*. Bristol: The Policy Press.
- LEON-GUERRERO, A. (2005), *Social problems: community, policy, and social action*. Kalifornija: Pine Forge Press.
- LUHMANN, N. (1995), *Social systems*. Kalifornija: Stanford University Press.
- MARX, K., ENGELS, F. (1980), *Manifest komunistične stranke*. Ljubljana: Komunist.
- MARX, I., VERBIST, G. (2008), When famialism fails: the nature and causes of in-work poverty in Belgium. V: Jürgen Andreß, H. (ur.), *The working poor in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar (77–95).
- MERTON, R. K. (1957), *Social theory and social structure*. Glencoe, Illinois: Free Press.
- MILGRAM, S., BICKMAN, L., BERKOWITZ, L. (1969), Note on the drawing power of crowds of different size. *Journal of Personality and Social Psychology*, 13, 2: 79–82.
- PARSONS, T., PLATT, G. M. (1974), *The America University*. Cambridge: Harvard University Press.
- PLATON (1976), *Država*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- RADEJ, B. (2012), Z izključevanjem do skupnosti: protisistemska gibanja. V: Radej, B., Golobič, M., Macur, M., *Kompleksna družba v radikalni sredini*. Ljubljana: Oddelek za krajinsko arhitekturo BF/UL (160–188).
- Renon, K. D. (1998), Social movement. V: Outhwaite, W., Bottomore, T. (ur.), *The Blackwell dictionary of twentieth-century social thought*. Oxford: Blackwell Publishers (597–600).
- RITZER, G. (1992), *Sociological theory*. New York: McGraw-Hill.
- RIZMAN, R. (1993), Sociologija Georga Simmla. V: Simmel, G., *Temeljna vprašanja sociologije: individuum in družba*. Ljubljana: Studia humanitatis (80–94).
- ROT, N. (1983), *Psihologija grupa*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- SANDERCOCK, L. (1998): *Towards cosmopolis: planning for multicultural cities*. Chichester: Wiley.
- SIMMEL, G. (1993), *Temeljna vprašanja sociologije: individuum in družba*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- SIMMEL, G. (2000), *Izbrani spisi o kulturi*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- SMITH, H. (2013), Greece's neo-Nazi Golden Dawn goes global with political ambitions. *The Guardian*,

1. april 2013. Dostopno na: <http://www.guardian.co.uk/world/2013/apr/01/greece-golden-dawn-global-ambitions> (5. 4. 2013).
- SPECTOR, M., KITUSE, J. (1987), *Constructing social problems*. New York: Aldine de Gruyter.
- SSKJ (1994), *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- TOURNAINE, A. (1983), *Sociologija družbenih gibanj*. Beograd: radnička štampa.
- VODOVNIK, Ž. (2011), »Novi« anarhizem? – O bifurkaciji in transformaciji sodobne anarhistične misli in prakse. *Teorija in praksa*, 48, 1: 87–107.
- WEBER, M. (1968), *Economy and society: an outline of interpretive sociology*. New York: Bedminster Press.
- WEIL, M., GAMBLE, D. N. (2005), Evolution, models, and the changing context of community practice. V: Weil, M. (ur.), *The Handbook of Community Practice*. London: Sage Publications (117–149).
- WIESE, L. VON (1987), Sistem splošne sociologije. V: Lukić, R. D., *Formalizam u sociologiji*. Zagreb: Naprijed (299–342).
- WILSON, J. (1973), *Introduction to social movements*. New York: Basic Book.

Petra Videmšek

VPLIV DRUŽBENIH GIBANJ NA RAZVOJ SOCIALNEGA DELA V SLOVENIJI

Predstavljena so družbena gibanja, ki so konec osemdesetih let 20. stoletja vplivala na razvoj stroke socialnega dela. Največja pozornost je namenjena ženskemu gibanju, gibanju za socializacijo in kulturo homoseksualnosti, antipsihiatričnemu gibanju in gibanju za neodvisno življenje hendikepiranih ljudi. Omenjena gibanja so v stroki socialnega dela sprožila val sprememb. Spremembe so vidne na treh ravneh: na odnosni (spremenjena vloga uporabnikov v procesu podpore), strukturni (razvoj skupnostnih služb) in teoretski (razvoj novih konceptov dela in novih metod dela v stroki, prehod od tradicionalnih k inovativnim metodam). Gibanja so s svojim delovanjem širila meje socialnega dela (iz institucije v skupnost), spodbujala pluralizacijo izvajalcev (povečanje števila nevladnih organizacij, ki ponujajo nove programe), postavljala vprašanje odnosov moči in spodbujala participacijo udeležencev v procesu podpore. Stroka socialnega dela je znanost za ravnanje, ki se napaja iz bogatih praktičnih izkušenj in v kateri teorija nastaja na podlagi konkretnih izkušenj ljudi in družbenih skupin.

KLJUČNE BESEDE: socialna vključenost, duševno zdravje, hendikep, skupnostne službe, metode socialnega dela.

Dr. Petra Videmšek je asistentka na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Poleg vključevanja ljudi z osebnimi izkušnjami v raziskovanje njeno raziskovalno delo posega tudi na področje hendikepa in nasilja. Kontakt: petra.videmsek@fsd.uni-lj.si.

Srečo Dragoš

FORMA SOCIALNIH GIBANJ?

Vsebine družbenih procesov porajajo forme, s katerimi se ti procesi regulirajo tako, da se utrdijo, krepijo ali blokirajo. Ker forme niso le posledica vsebin, saj so tudi vsebine odvisne od form, je razumevanje vsebin nemogoče brez razumevanja form. Ko družbena gibanja strukturirajo svoje vsebine iz obrambnih v kontestativne in akvizitivne, so oteženi pogoji za neposredno participacijo. S povečevanjem števila članov in bolj kompleksnimi vsebinami se krepí pluralizem vsebinskih izzivov, hkrati pa se v večjih skupinah tvorijo podskupine, saj se v njih lažje realizirajo pristni stiki. Posledica teh teženj je povečevanje distance med manjšino najbolj aktivnih in večino manj aktivnih članov. Zato je notranja dinamika socialnih gibanj odvisna od vprašanja, kako kombinirati različne forme notranjega ustroja, predvsem forme majhne skupine, velike skupine in organizacije. Zaradi kombinacije malih skupin z velikimi in krepitve institucionalizacije gibanja imajo formo, ki pa ni specifična zgolj zanje. Zato jih ni mogoče imeti za neko posebno formo družbenih skupin. Socialna gibanja so fluidni katalizator kolektivnih družbenih form, kadar gre za erozijo legitimnosti.

KLJUČNE BESEDE: socialno delo, oblika, forma, družbeni procesi, skupinska dinamika.

Srečo Dragoš je sociolog na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Ukvarja se z občo sociologijo, sociologijo religije, socialno politiko in socialno državo. Kontakt: sreco.dragos@fsd.uni-lj.si.

Petra Videmšek

INFLUENCE OF SOCIAL MOVEMENTS ON SOCIAL WORK DEVELOPMENT IN SLOVENIA

How social movement that appeared in the 1980's influenced the development of social work practice, is presented. The article is mainly focused on feminist movement, movement for socialization of homosexuality, antipsychiatric movement and movement for independent living of handicapped people. These movements triggered a wave of changes in social work. The changes can be seen on three different levels: the relation level (changed role of users in the process of support), the structural level (development of community services) and the theoretical level (development of new concepts, new methods of social work – from traditional methods towards innovative ones). The movements also expanded the boundaries of social work (from institutions to communities), stimulated pluralisation of service providers (more NGOs that offer new programmes), asked the question of power, and stimulated participation of experts by experience in the process of support. Social work is a science of doing based on the practical, field experiences. In this science theory is based on concrete experience, emerging from concrete social groups.

KEY WORDS: social inclusion, mental health, handicap, community services, methods of social work.

Petra Videmšek is an assistant at the Faculty of social work, University of Ljubljana. She tries to involve experts by experience into research, but she is also interested in the study of mental health, handicap and violence. Contact: petra.videmsek@fsd.uni-lj.si.

Srečo Dragoš

FORM OF SOCIAL MOVEMENTS?

Contents of social processes generate forms, with which those processes are regulated to become consolidated, intensified or blocked. Because forms are not just the consequences of contents (because of the interdependence of both variables), we cannot understand contents without understanding forms. When social movements structure their contents from defensive to demanding and further to a strategy, the conditions of direct participation become more difficult. With growing number of participants and with the complexity of the content, the pluralism of the content challenges is strengthened. At the same time the participants create smaller groups to maintain direct communication causing a distance between passive and active members. The inner dynamics of social movements is consequently faced with a problem, how to combine different social forms: small group, large group and organisation. Because of these combinations, social movements have the form, which is not characteristic only for them, so they can't be understood as specific social form. Social movements are fluid catalysts of collective social forms in case of erosion of legitimacy.

KEY WORDS: social work, social form, social processes, group dynamics.

Srečo Dragoš is a sociologist at the Faculty of social work, University of Ljubljana. His main interests are general sociology, sociology of religion, social policy and welfare state. Contact: sreco.dragos@fsd.uni-lj.si.